

**„Keď zomrie tyran, zomrie s nim aj jeho vláda.
Keď zomrie mátyr, jeho vláda začína.“
Ku vzniku štátu Kráľovstva Srbov, Chorvátov a Slovincov
na pozadí niekoľkých myšlienok existencialistov***

FRANTIŠEK JAKAB

*Katedra histórie, Filozofická fakulta, Univerzita Mateja Bela
v Banskej Bystrici*

“When a tyrant dies, his government dies with him. When a martyr dies, his reign begins.” Towards the creation of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes against the background of several existentialist thoughts

Abstract: The chilling events of World War I were a test for all of humanity, which until then could not even imagine such horrors. For many people, they meant death, suffering, or a fight for mere survival. Not even the nationals living on the Balkan Peninsula were an exception, which became the scene of the infamous trigger squeeze that started four and a half years of war frenzy. The work analyzes selected episodes preceding, concerning, or following the end of World War I and confronts them with an existentialist view of the world. In this context, it opens the question of objectivity, historical memory, political instrumentalization of fact, and the diversity of interpretation of the history of this segment of history.

Keywords: Balkan peninsula, First World War, existentialism, Yugoslavia, Serbia.

DOI: <https://doi.org/10.24040/ahn.2024.27.01.166-179>

1. svetová vojna zmenila dovtedajší svet, pričom jej dôsledky neboli badateľné len v politickej a hospodárskej rovine, ale jej vplyv bolo možné sledovať aj v rôznych filozofických prúdoch, a hlavne medzi bežnými ľuďmi, ktorí prežili roky plné hrôz. Udalosti, ktoré sa počas búrlivých rokov tzv. Veľkej vojny udiali, môžu byť reflektované z viacerých perspektív, v ktorých zastáva, kvôli svojmu obsahu, dôležité miesto existencializmu.¹ Myšlienky jeho zástupcov fascinujú svojím pohľadom na

---

* Financované Európskou úniou NextGenerationEU prostredníctvom Plánu obnovy a odolnosti SR v rámci projektu č. 09I03-03-V02-00011.

¹ Existencializmus je filozofický smer, ktorý sa sformoval v 19. storočí. Jeho predstaviteľov spájali myšlienky slobody, existencie predchádzajúcej esencie, autenticity, etiky, či nihilizmu, ktorého názory vplývali na sformovanie existencializmu. Obsah a motívy tohto hnutia prenikli do literatúry, kinematografie, umenia aj do teológie a politiky. Medzi jeho najznámejších predstaviteľov patria Jean-Paul Sartre, Albert Camus, Karl Jaspers, Søren Kier-

„Keď zomrie tyran, zomrie s nim aj jeho vláda...

svet, túžbou prežiť a túžbou po slobode, ktorú mnohokrát stavali nad samotný život. Napriek neskutočnému utrpeniu, ktoré sprevádzalo ľudí žijúcich v tomto priestore, neraz vykonali odvážne činy, keď dokázali prekonať sami seba, len aby zostali živí či slobodní. Otázka slobody je aktuálna v každom čase, napriek tomu, že v súčasnosti ju mnoho ľudí považuje za samozrejmosť. Je preto namieste zamyslieť sa, čo museli niektorí ľudia obetovať, aby si ju vydobyli. V texte tohto príspevku sa tak pokúsime nahliadnuť na udalosti, ktoré sa odohrali na Balkáne na začiatku 20. storočia práve touto optikou, pričom cieľom článku je nielen dať ju do súvislosti s vyššie spomenutými myšlienkami existencionalistov, ale taktiež poukázať na ich rozdielnu interpretáciu naprieč Európou. Vďaka poukázaniu na existenciu odlišných interpretačných konceptov v spoločnosti je možné získať lepšiu východiskovú pozíciu pri skúmaní udalostí zo začiatku 20. storočia, ktoré, aj vďaka svojmu ideálu slobody, významne vplývali na formovanie historicko-národného naratívu a politického diania na Balkáne až do dnešných dní. Okrem iného práca reflektuje nebezpečenstvo manipulácie s faktami a ich možné zneužitie v prospech určitého záujmu, resp. jeho použitie na podnietenie nenávisť voči inej skupine obyvateľstva. Aj keď obdobie 1. svetovej vojny patrí k najspracovanejším kapitolám dejín vôbec, jeho konfrontácia s filozofickými úvahami až tak frekventovaná nie je. A pritom práve tá môže čitateľovi poskytnúť priestor zamyslieť sa nad danými udalosťami z pohľadu jednotlivca alebo celku, resp. pomôcť mu pochopiť jeho správanie v danom okamihu. Napriek dvom svetovým vojnám aj v súčasnosti rezonujúce správy o nepokojoch nútia premýšľať o nezmyselnosti vojny, v ktorej sú ľudia nútení sa zabíjať, len aby o pár rokov neskôr budovali spoločnú budúcnosť, tak ako tomu bolo neraz v prípade Chorvátov a Srbov. Búrlivé dejiny národov obývajúcich Balkán sú vďaka ich neustálemu boju za slobodu, nezávislosť a v neposlednom rade aj o prežitie vhodným kandidátom na konfrontáciu s filozofickým smerom, ktorý sa zaoberá práve týmito skutočnosťami. Keďže cieľom nebolo prezentovať poznatky získané v archívoch, ale ich konfrontáciu s úvahami jednotlivých filozofov, text čerpá informácie prevažne zo sekundárnej literatúry a filozofických diel, pričom poznatky podliehajú tak porovnávaniu, ako aj hodnotovej analýze. Okrem toho je nutné uviesť, že slovenská historiografia sa venuje skôr iným úsekom dejín, než štátom južných Slovanov v období moderných dejín,² čo ponúka priestor zaplniť, resp. doplniť túto medzeru

---

kegaard, ale aj Lev Nikolajevič Tolstoj a Fjodor Michajlovič Dostojevskij. KEVIN, Aho: Existencionalism. In: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Summer 2023 Edition)* [online]. [cit. 30. máj 2024]. Dostupné na internete: <<https://plato.stanford.edu/cgi-bin/encyclopedia/archinfo.cgi?entry=existentialism>>.

² Na Slovensku sa dejinám Balkánu venuje napr. Mgr. Maroš Melichárek, PhD.

poznatkami o formovaní Kráľovstva Srbov, Chorvátov a Slovincov (ďalej pod označením „Kráľovstvo SCHS“).

Citát, uvedený v názve príspevku, vyslovil autor, ktorého zaradujeme medzi najznámejších predstaviteľov existencializmu – Søren Kierkegaard. Jeho obsah zaujímavo vystihuje udalosti na Balkáne odohrávajúce sa v druhom decéniu 20. storočia. Výrok bol vybraný úmyselne, pre jeho podobnosti s úryvkom z básne *Umiranje*, ktorú napísal Gavrilo Princip počas svojho pobytu vo väzení: „*Ko hoće da živi nek mre, ko hoće da mre nek živi.*“³ Pri reflexii Kierkegaardovho citátu optikou južných Slovanov, resp. Srbov sa nadobúda dojem, že filozof predpovedal budúcnosť. V rokoch 1875 – 1878 došlo na Balkáne k sérii konfliktov namierených proti osmanskej prítomnosti v regióne, známych pod označením „Veľká východná kríza“.⁴ Po ukončení bojov došlo na kongrese v Berlíne ku geopolitickým zmenám v regióne – úprave hraníc či mocenského postavenia (Srbsko, Rumunsko a Čierna Hora získali od osmanského sultána nezávislosť a Bosna a Hercegovina sa dostala pod správu Rakúsko-Uhorska).⁵ Formálne však Bosna a Hercegovina zostala naďalej súčasťou impéria. Táto skutočnosť sa mala zmeniť o tridsať rokov neskôr po vypuknutí mladotureckej revolúcie v roku 1908. Vtedy panovník Rakúsko-Uhorska, obávajúci sa, že nové pomery oslabia jeho nárok na vládu v tomto priestore, Bosnu a Hercegovinu anektoval.⁶ Habsburská dynastia bola po tejto udalosti srbskou verejnosťou vnímaná negatívne, pretože prekážala plánom⁷ a túžbam srbských politických predstaviteľov o zjednotení

³ *Kto chce žiť, nech umrie, kto chce umrieť, nech žije.* KODRIĆ, Sanjin: „Ko hoće da živi, nek mre“: Sarajevski atentat i dvije pjesme iz književnosti Mlade Bosne. In: *Sarajevski filološki susreti: zbornik radova*, 3, 2016, č. 2, s. 24.

⁴ Podrobnejšie o tom: RYCHLÍK, Jan et al.: *Mezi Vídní a Cařihradem 1. Utváření balkánských národů.* Praha: Vyšehrad, 2009, s. 206-214.

⁵ Treaty between Great Britain, Germany, Austria, France, Italy, Russia, and Turkey for the Settlement of Affairs in the East: Signed at Berlin, July 13, 1878. In: *The American Journal of International Law*, 1908, roč. 2, č. 4, s. 401-424.

⁶ HLADKÝ, Ladislav: *Bosna a Hercegovina: Historie nešťastné země.* Brno: Doplněk, 1996, s. 43, 52; GLENNY, Misha: *The Balkans: Nationalism, War and the Great Powers 1804-2012.* Toronto: House of Anansi Press, 2012, s. 288.

⁷ Idea zjednotenia všetkých Srbov má svoje korene v roku 1844, kedy Ilija Garašanin vypracoval politický program Srbska známy ako „*Načertanije*“. Jeho základom bola myšlienka, že iba etnicky jednotný štát môže byť stabilný a konkurencieschopný ostatným európskym mocnostiam. Z toho dôvodu dokument apeloval na rozširovanie hraníc do takej podoby, akú malo Srbsko v 14. storočí za vlády Stefana Uroša IV. Dušana. Garašaninovi sa tak podarilo sformovať ideu tzv. Veľkého Srbska, ktorá zahrňovala oblasti Bosny a Hercegoviny, Rašky, Pomoravia, Macedónie, Kosova, Metohije a Albánska. PELIKÁN, Ján et al.: *Dějiny Srbska.* Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2005, s. 182. K samotnému Načertaniju pozri bližšie: MELICHÁREK, Maroš: Vuk S. Karadžić: Srbi všeci a všade. Od juhoslovanstva k myšlienke „Veľkého Srbska“. In: *Theatrum historiae*, 6, 2011, č. 8, s. 227- 246; STEHLÍK, Petr: Bosna, Zach i Načertanije: O nekim aspektima programa Ilije Garašanina iz 1844. godine. In: *Slavistika*, 18, 2014, č. 1, s. 353-360; BATAKOVIĆ, Dušan T.: Ilija Garašanin's Načertanije. In: *Balkanica*, 25, 1994, č. 1, s. 157-183.

„Keď zomrie tyran, zomrie s nim aj jeho vláda...

všetkých Srbov⁸ do jedného štátu. Okrem toho už od začiatku 20. storočia sa monarchia pripravovala na ozbrojený konflikt so Srbskom, pretože to pre ňu predstavovalo hrozbu, najmä čo sa týka zahraničnopolitických plánov o spojení Srbov, resp. južných Slovanov na Balkáne. Len medzi rokmi 1913 – 1914 predložilo vrchné velenie rakúsko-uhorskej armády návrh vojny so Srbskom dvadsaťpäťkrát.⁹ Udalosti 1. svetovej vojny však neumožnili monarchii naplniť tieto ambície, naopak, nasmerovali dianie v Európe opačným smerom a od základu premenili jej politickú mapu. Symbolická interpretácia Kierkegaardovho citátu poskytuje nasledujúci náhľad na vývoj dejín v tejto oblasti: po smrti „tyrana“, t. j. Františka Ferdinanda d'Esteho, Habsburská monarchia skutočne zanikla, no pár mesiacov po skonaní „martýra“ Gavrila Principa vzniklo Kráľovstvo SCHS.

Veľká vojna (1914 – 1918) poznačila svojou hrôzou celú Európu. Každý zo zúčastnených štátov na oboch stranách rátal obeť na státisíce až milióny. Výnimkou nebolo ani Srbsko, kde sa tieto čísla, vzhľadom k počtu obyvateľstva, vyšplhali do nevídaných rozmerov. Podľa srbských odhadov, predložených na konferencii v Paríži, padlo vo vojne 53 % mužskej populácie v rozmedzí 18 – 55 rokov a celkové straty obyvateľstva predstavovali 28 %, čo predstavuje skoro 1,3 milióna mŕtvych.¹⁰ Tieto čísla ešte narastú, ak zoberieme do úvahy fakt, že pre niektoré balkánske štáty začali vojnové útrapy už v roku 1912, a to 1. balkánskou vojnou. Na porovnanie, straty európskych mocností činili podľa historika Johna Keegana „len“ 2 – 3 % obyvateľstva, treba však poznamenať, že on sám srbské straty odhaduje „iba“ na 15 %.¹¹ V 1. svetovej vojne proti sebe už od prvých dní stáli Srbi proti Chorvátom, ktorí bojovali v radoch rakúsko-uhorskej armády.¹² Chorvátski vojaci sa, spolu s príslušníkmi iných národov zastúpených v habsburských oddieloch, dopúšťali

---

⁸ Podľa sčítania obyvateľstva z roku 1895 žilo v Bosne a Hercegovine 825 tisíc pravoslávnych kresťanov. Keďže z tohto obdobia neexistuje štatistika založená na etnickej štruktúre, musíme vychádzať z týchto údajov a usudzovať tak, že pravoslávni kresťania boli príslušníkmi srbského etnika. SPASOVSKI, Milena – ŽIVKOVIĆ, Dragica – STEPIĆ, Milimir: *The Ethnic Structure of the Population in Bosnia and Herzegovina*. In: ILLIĆ, Jovan: *The Serbian Question in the Balkans*. Belehrad : Faculty of Geography, University of Belgrade, 1995, s. 269-271.

⁹ BATAKOVIĆ, Dušan T.: *Serbia 1914 – 1918: War imposed, martyrdom, resurrection*. In: *Serbia in the Great War: Anglo-Saxon Testimonies and Historical Analysis*. Ed. S. Jančić. Belehrad : Narodna Biblioteka Srbije, 2014, s. 9-11.

¹⁰ *Rapport sur les Dommages de Guerre causés á la Serbie et au Montenegro présente á la Commission des Réparations des Dommages*. Paríž, 1919, s. 14-15.

¹¹ KEEGAN, John: *The First World War*. Toronto : Vintage Canada, 2000. s. 7.

¹² Je nutné poznamenať, že niektorí Chorváti a Slovinci vstúpili, ako dobrovoľníci, do radov srbskej armády a naopak, niektorí Srbi žijúci v monarchii bojovali za cisára. ĐOKIĆ, Dejan: *Vek Jugoslavije: kako i zašto su Srbi, Hrvati i Slovenci stvorili zajedničku državu?* In: *Tragovi*, 2, 2019, 1, s. 38; ĐUKIĆ, Filip – PAVELIĆ, Marko – ŠAUR, Silvijo: *Hrvatska u Prvom svjetskom ratu – Bojišta, stradanja, društvo*. In: *Essehist*, 7, 2015, č. 7, s. 81-86.

rabovania a násilia na srbskom obyvateľstve, ktoré vyústilo do ozrutných rozmerov.¹³ Napriek tomu však ku koncu vojny srbská armáda po žiadosti chorvátskeho politika Vitomira Koraća obsadila Záhreb a pobrežie Jadranu, len aby umožnila vznik nového štátu južných Slovanov – Kráľovstva SCHS.¹⁴

Albert Camus vo svojom diele *Neither victims nor executioners* poznamenal, že kombinácia dobrých úmyslov vytvorila súčasný svet pekla, v ktorom sú ľudia vraždení a vojny pripravované.¹⁵ V tejto súvislosti vzniká otázka: „Aké dobré úmysly, o ktorých hovorí Camus, motivovali počas 1. svetovej vojny príslušníkov chorvátskeho národa dopúšťať sa na svojich srbských náprotivkoch takých hrozných činov – vraždenia a plienenia?“ Postup rakúsko-uhorskej armády v Srbsku bol sprevádzaný násilnosťami páchanými na civilistoch a medzi ich najbrutálnejších vykonávateľov patrili spolu s maďarskými predovšetkým chorvátski vojaci.¹⁶ Zodpovedať túto otázku nie je ľahké, keďže väčšina ľudí bude hľadať a interpretovať príčiny takéhoto správania rôzne – v rozkazoch dôstojníkov, v historických súvislostiach, v náladách v spoločnosti,¹⁷ alebo dokonca v individuálnych dôvodoch. Lenže existencialisti tvrdia, že ľudskú bytosť sa nedá pochopiť pomocou rozumu.¹⁸ Ak sa nato pozrieme z iného uhla pohľadu, dostaneme odpoveď, že muži páchajúci takéto činy, boli počas celej svojej existencie súčasťou tohto „súčasného sveta pekla“, ktorý vznikol omnoho skôr. Podľa takejto predstavy ich potom nemožno odsudzovať za ich správanie, ale považovať za obeť „súčasného sveta pekla“. O to viac však môže byť nepochopiteľné pre mnohých ľudí, resp. môžu pociťovať obdiv k faktu, že napriek týmto udalostiam z roku 1914 sa srbskí vojaci o štyri roky neskôr podvolili rozkazu pomôcť svojim chorvátskym náprotivkom, s ktorými mali o pár týždňov neskôr utvoriť jeden štátny celok.

¹³ Podrobnejšie o tom: ŠESTÁK, Miroslav et al.: *Dějiny Jihoslovanských zemí*. Praha : Nakladatelství Lidové Noviny, 1998. s. 370-375.

¹⁴ PELIKÁN, *Dějiny Srbska*, s. 280; SOTIROVIĆ, Vladislav B.: *Creation of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes 1914 – 1918*. Vilnius : Vilnius University Press, 2007, s. 93.

¹⁵ CAMUS, Albert: *Neither victims, neither executioners*. Berkeley : World Without War Council, 1968, s. 4.

¹⁶ MITROVIĆ, Andrej: *Serbia's Great War 1914 – 1918*. West Lafayette : Purdue University Press, 2007, s. 73; *Rapport sur les atrocités commises par les troupes austro-hongroises pendant la première invasion de la Serbie*. Paríž, 1919, s. 39.

¹⁷ Takmer hneď po atentáte na následníka trónu vypukli vo viacerých mestách na území dnešného Chorvátska protesty, ktoré svojim postojom vyzývali na protisrbskú agresiu a vyústili dokonca až k fyzickým útokom na príslušníkov srbského národa, či pustošeniu budov, kostolov a inštitúcií prináležiach Srbom. MITROVIĆ, *Serbia's Great...*, s. 17,19.

¹⁸ FARKAŠ, Laszlo: *Existencializmus, štrukturalizmus, marxizácia*. Bratislava : Nakladateľstvo Pravda, 1977, s. 20.

„Keď zomrie tyran, zomrie s ním aj jeho vláda...

Vznik Kráľovstva SCHS umožnili len strašné obeť a utrpenie balkánskych národov. Napriek marxistickému názoru, že tisíce mŕtvych sú ničím, ak umožnia miliónom byť šťastnými, existencialisti považujú túto cenu za priveľkú. A. Camus si kladie otázku, či ľudstvo chce svet plný krviprelievania, alebo túži dať šancu ďalším generáciám prežiť krajší život. Predsa len vplyv vojnových udalostí nemizne a zostáva medzi obyvateľstvom po ďalšie desaťročia, určuje a formuje ich názory a národné povedomie, resp. národnú pamäť, ktorá je podľa Ley David vnútornou záležitosťou národných štátov.¹⁹ Carl Schmitt zasa tvrdí, že nepriateľstvo formuje ľudskú identitu.²⁰ Je však možné v krajine, kde ešte na začiatku 20. storočia došlo k dynastickej výmene len vďaka kráľovražde,²¹ žiť bez utrpenia a násilia? Vplyv päťsto rokov trvajúcej „okupácie“ Balkánu Osmanmi plnej teroru a povstaní či búrlivého minulého storočia plného vraždenia sa určite „odrazil“ na formovaní jednotlivých etník a v spoločnosti rezonuje ešte dodnes – z historického hľadiska však vykonané násilnosti a prejavy agresie nevybočujú z „limitu“ ostatných európskych národov a nedávajú tomuto regiónu štatút určitej „špeciálnosti“.²² Napriek tomu je otázne a stojí za úvahu, ktorá však presahuje hranice historiografie, ako, a či vôbec, sa vo všeobecnosti dá ľudská mentalita zmeniť. Ak áno, či v pozitívnom slova zmysle, pretože A. Camus tvrdí, že možno preživší všetkých vojen budú príliš slabí, aby si vôbec uvedomili svoje utrpenie.²³

Už vyššie boli spomenuté štatistické údaje predstavujúce srbské vojnové straty v 1. svetovej vojne. Opomenutými však zostali útrapy, ktorými si títo ľudia museli prejsť. Tie predstavujú určite silnejší odkaz pre ďalšie generácie ako číselné a percentuálne vyjadrenie strát na životoch. V roku 1915, keď sa k Centrálnym mocnostiam pridalo aj Bulharsko, malo Srbsko už len mizivú šancu na úspech vo vojne. Keď sa nepriateľské armády Nemecka a Rakúsko-Uhorska blížili k Belehradu, plukovník Dragutin Gavrilović predstúpil pred obrancov hlavného mesta s príchovom: „*Hrdinovia! Presne v pätnásť hodín bude nepriateľ rozdrvený vaším*

---

¹⁹ DAVID, Lea: *The Past Can't Heal Us*. Cambridge : Cambridge University Press, 2020, s. 2.

²⁰ ŠAJDA, Peter: *Existencia medzi konfliktom a ľudskosťou*. Bratislava : Post Scriptum, 2021, s. 63.

²¹ V roku 1903 bol spáchaný atentát na kráľa Aleksandara Obrenoviča a jeho ženu Dragu. Za nového kráľom bol zvolený Petar I. Karadorđević. Táto udalosť ukončila dynasticкую rivalitu oboch rodov, ktorá trvala skoro storočie. Zaujímavosťou je, že k vražde došlo presne tridsaťpäť rokov po atentáte na srbského panovníka Mihaila Obrenoviča. RADAN, Peter: *The Serbs and their History in the Twentieth Century*. In: *The Serbs and Their Leaders in the Twentieth Century*. New York : Routledge, 2018, s. 2.

²² ŠÍSTEK, František: Diskurzívny o príčinách násilí na moderním Balkáne. In: *Násilí: jiná moderna*. Eds. B. LOEWENSTEIN et al. Praha : Historický ústav, 2017, s. 89.

²³ CAMUS, *Neither victims...*, s. 17-18.

silným útokom, roztrhaný vašimi bombami a bajonetmi. Svetlá tvár Belehradu, nášho hlavného mesta, musí byť zachovaná. Vojaci! Hrdinovia! Vrchné velenie vyškrtlo náš pluk zo stavu armád, náš pluk je obetovaný za česť Belehradu a našej Otčiny. Nemusíte sa báť o svoje životy, oni viac neexistujú. Preto vpred k sláve! Nech žije kráľ! Nech žije Belehrad!"

Tento príhovor rezonuje medzi srbským obyvateľstvom dodnes, stal sa dokonca súčasťou piesní domácich aj zahraničných autorov.²⁴ Odkaz, ktorý vzišiel z obety vojakov, vedome vplýval na existenciu ďalších generácií. László Farkas tvrdí, že: „Slobodu osvedčuje iba nasadenie života.“²⁵ V tomto prípade skutočne ľudské obetovanie sa vyššiemu cieľu umožnilo národom južných Slovanov vytvoriť si vlastný štát. Jean-Paul Sartre v diele *Bytie a ničota* zas dodáva: „Existencia rozvíja svoju podstatu v slobode a sloboda iba v čine.“²⁶ Dochádza tak k vzájomnému podmieneniu sa slobody a existencie. Môže byť však sloboda motiváciou existencie? Základná biologická premisa tvrdí, že ľudské podvedomie vyberá život pred smrťou a podporuje také správanie, ktoré umožní človeku prežiť. Túžba po slobode je silným vnútorným pudom a motiváciou, ktorá vedie ľudstvo, resp. národy k cieľu cez najťažšie prekážky. A. Camus na vyjadrenie popudu, ktorým sa človek búri proti svojmu údely a celému stvoreniu, používa termín „metafyzická vzbura“.²⁷ Zosobnením tohto pojmu sú srbskí vojaci, ktorí boli na prelome rokov 1915 a 1916, pre vstup Bulharska do vojny na strane Rakúsko-Uhorska a Nemecka, nútení opustiť svoju krajinu a cez albánske hory ustúpiť až do Grécka. Spolu s armádou utekali aj civilisti, obávajúci sa represíí rakúsko-uhorských a bulharských vojakov na obsadenom území. Tento pochod, nazývaný taktiež „Albánska golgota“,²⁸ si vyžiadala desaťtisíce mŕtvych, ktorí nedokázali odolať krutým podmienkam zimy, hladu, chorôb a v neposlednom rade útokom Albáncov. Ľudia sa snažili vzbúriť svojmu osudu, prekonať svoje limity a prežiť. Túžba po slobode však môže prinášať aj smrť. Ideál slobody je podmienkou takmer každej vojny, revolúcie či vzbury, no tá má tendenciu vyústiť v krviprelievanie. A. Camus revolúciu označuje ako pokračovanie metafyzickej vzbury.²⁹ Pre udržanie slobody sa, uvedomujúc si následky svojho konania, rozhodla aj srbská vláda v roku 1914. Vtedy, po atentáte na následníka trónu Františka Ferdinanda d'Esteho, dala monarchia Srbsku ultimátum, ktorého prijatie by predstavovalo stratu suverénosti

²⁴ Napr. Beogradski sindikat – Olovni vojnici; Sabaton – Last dying breath.

²⁵ FARKAŠ, *Existencializmus, štrukturalizmus...*, s. 61.

²⁶ SARTRE, Jean-Paul: *Bytí a nicota*. Praha : Oikoymenh, 2006, s. 313.

²⁷ CAMUS, Albert: *Vzbúrený človek*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 2004, s. 23.

²⁸ Tento termín predstavuje a svojím obsahom zvyrazňuje utrpenie, ktoré zažívalo srbské obyvateľstvo počas prechodu Albánskych hôr.

²⁹ CAMUS, *Vzbúrený človek*, s. 98.

„Keď zomrie tyran, zomrie s ním aj jeho vláda...

a ocitnutie sa v pozícii habsburského satelitu.³⁰ Srbská vláda, napriek vedomosti o momentálnom stave Srbska, ktoré po dvoch balkánskych vojnách potrebovalo čas na konsolidáciu, odmietla tento dekrét prijať a vydala sa cestou konfliktu, ktorý bol začiatkom 1. svetovej vojny. Túto situáciu vystihuje výrok francúzskeho básnika Philothée O’Neddyho: „*Sloboda – to strašné slovo napísané na voze búrok.*“³¹

Po štyri a pol roku sa vojna skončila a stará Európa ležala v troskách. Nastalo obdobie formovania nových štátov a zániku tých starých. V tejto atmosfére sa sformovalo Kráľovstvo SCHS, spojením predvojnového Kráľovstva Srbska, Čiernohorského kráľovstva a území predtým patriacich pod Rakúsko-Uhorsko. V jednom štáte sa tak stretli muži, ktorí predtým stáli na opačných stranách zákopov. Vojna a mier sú dve odlišné skutočnosti, ktoré transformujú uvažovanie človeka podľa jeho aktuálnych potrieb. Ľudia, ktorí prežili vojnu, očakávali od nového štátu zabezpečenie mieru, poriadku a hlavne jedla, ktorého bol v posledných mesiacoch vojny nedostatok.³² Vo vojne sa človek snaží zachrániť si svoj život aj na úkor zabitia, no keď nastane mier, z nepriateľa sa môže stať priateľ, pretože ich konfrontácia na bojovom poli nie je aktuálna.³³ C. Schmitt hovorí, že vojna je len krajnou možnosťou nepriateľstva, ktorá vypukne len v prípade pocitu ohrozenia ľudskej existencie. Ku stretu nemusí dôjsť a časom nastane jeho minimalizácia, v prípade silnej historickej kolektívnej pamäti však stačí malá iskra k opätovnému vzplanutiu vášní.³⁴ Viditeľné to bolo napríklad počas druhej svetovej vojny, kedy Chorváti drastickým spôsobom zabíjali Srbov v koncentračných táborech, alebo počas deväťdesiatych rokov, ktoré sa niesli v znamení občianskych vojen, etnických čistiek, či nútených presunov obyvateľstva. Všetky konflikty mali svoj pôvod v národnostných alebo náboženských odlišnostiach, no taktiež sa pri nich čerpalo aj z historických udalostí, ktoré boli na Balkáne vždy pokropené krvou.

Všetky vyššie spomenuté úseky 1. svetovej vojny predstavujúce odvalu, hrdinstvo, no taktiež nenávisť, môžu byť zneužitú politickou mocou na dosiahnutie určitých cieľov, resp. manipuláciu spoločnosti. Tu začína súperiť objektivita s politickou instrumentalizáciou faktov. Srbská vojenská propaganda sa snažila využiť vo svoj prospech každý úspech svojej armády na bojovom poli. Tie mali na Západe pozitívny ohlas.³⁵ Počas 1. svetovej vojny existovali rôzne podoby propagandy a manipulácie

---

³⁰ PELIKÁN, *Dějiny Srbska*, s. 268.

³¹ CAMUS, *Vzbúrený človek*, s. 105.

³² ĐOKIĆ, *Vek Jugoslavije...*, s. 12.

³³ ŠAJDA, *Existencia medzi...*, s. 27.

³⁴ ŠAJDA, *Existencia medzi...*, s. 58.

³⁵ PELIKÁN, *Dějiny Srbska*, s. 272.

– od titulkov v tlači až po karikatúry zosmiešňujúce či dehumanizujúce a urážajúce protivníka. Ako príklad môže slúžiť rakúsko-uhorská pohľadnica zobrazujúca Srbov ako opice s nápisom „*Serbien muss sterben*“.³⁶ Deň pred oficiálnym vypuknutím vojny bola v slovinských novinách publikovaná báseň *Bojni Grom*,³⁷ ktorá vyzývala na nenávisť voči Srbom, a neskôr bol z nej prevzatý slogan „*Srbe na vrbe*“,³⁸ ktorý sa opätovne začal používať v deväťdesiatych rokoch. K antisrbskej propagande dochádzalo však už od začiatku 20. storočia, v nemecky hovoriacich krajinách boli Srbi očierňovaní, pričom politickí predstavitelia vystupovali voči Srbsku arogantne a nepriateľsky. Ešte v roku 1879 sa Otto von Bismarck vyslovil o Srbsku ako o „kameni úrazu na ceste Rakúska“.³⁹ Počas vojny sa Nemci a Rakúšania takýmto naratívom snažili zvaliť vinu za vypuknutie vojny na svojho protivníka.⁴⁰ Ernst Junger, ktorý tiež bojoval v 1. svetovej vojne, však tvrdí, že nenávisť k nepriateľovi bola šírená zo zázemia, na fronte takýto trend väčšinou absentoval.⁴¹

Pre človeka je ťažké byť objektívnym v čase mieru, nieto ešte v čase vojny, keď na neho vplýva množstvo negatívnych faktorov a ovplyvňuje jeho myseľ. Linda M. Alcoffová definuje objektivitu ako schopnosť nestrannosti,⁴² kde sa uznáva nárok bez osobného predsudku a nevšímavosť k záujmom ostatných ľudí.⁴³ Tu treba rozlíšiť pojem „fakt“ a „interpretácia“. Na margo toho si J.-P. Sartre v diele *Kritika dialektického rozumu* kladie otázku: „*Existuje pravda človeka a pravda dejín?*“⁴⁴ Aby sa stal konkrétny historický fakt pravdivým, je nutné naň nazerať v kontexte s dobou a konfrontovať ho s ostatnými historickými disciplínami (napr. hospodárske či vojenské dejiny),⁴⁵ vďaka čomu získame veľké množstvo ďalších informácií, ktoré nám sprostredkujú ucelenejší pohľad na danú problematiku. Naopak, redukcia historického faktu, ku ktorému sa mnohokrát dostávame veľmi sprostredkovanou cestou, deformuje možnosť

---

³⁶ Srbsko musí zmrieť.

³⁷ Vojnový hrom.

³⁸ Doslovný preklad tejto frázy so zachovaním jej podstaty nie je, podľa môjho názoru, možný. Voľne by som ho preložil ako „obeste Srbov na vrby“.

³⁹ GAČINOVIĆ, Radoslav: Nasilje Austrougarske nad Srbima početkom XX veka. In: *Žurnal za kriminalistiku i pravo*. Belehrad : Kriminalističko-policijski Univerzitet, 18, 2013, č.1, s. 100.

⁴⁰ GAČINOVIĆ, Radoslav: Nasilje Austrougarske ... s. 107.

⁴¹ ŠAJDA, *Existencia medzi*, s. 103.

⁴² Disposition of neutral detachment. ALCOFF, Linda M.: Objectivity and Its Politics. In: *New Literary History*, 32, 2001, č.4, s. 840.

⁴³ ALCOFF, *Objectivity and...* s. 840.

⁴⁴ SMREKOVÁ, Dagmar: Téma sociálneho a historického v existencializme Jeana-Paula Sarrtra. In: *Dejiny sociálneho a politického myslenia*. Bratislava : Kalligram, 2013. s. 618.

⁴⁵ KUTNAR, František: K otázke štruktúry historického faktu. In: *Filosofický časopis*, 17, 1969, č. 1, s. 31.

„Keď zomrie tyran, zomrie s nim aj jeho vláda...

objektívneho nahliadnutia na danú udalosť.⁴⁶ Na margo objektivity sa vyjadruje aj Max Weber: „Každý pokus o pochopenie historickej reality bez subjektívnych hypotéz by vyústil len v chaos existenciálnych súdov o nespočetných izolovaných udalostiach.“⁴⁷ Tu sa dostávame do kontaktu s pojmom interpretácie, ktorej schopnosť filozofka Tatiana Sedová označuje ako „kľúčovú sociálnu zručnosť“.⁴⁸ Pri interpretácii treba odlíšiť jej kognitívnu a hodnotovú stránku, ktorá sa dostáva do popredia. Tá istá situácia môže byť dvomi ľuďmi interpretovaná úplne odlišne, ale aj podobne, kedy v ich výpovediach nájdeme určité odchýlky. V historickom diskurze môže mať klamstvo podobu úmyselného či nevedomého nesprávneho výkladu, manipulácie a zlej interpretácie dôkazov, falzifikácie alebo nedostatku súvislosti.⁴⁹

Ako príklad rôznej interpretácie dejín môže poslúžiť „symbol vypuknutia vojny“, postava Gavrila Principa. V roku 2015, na výročie atentátu na následníka trónu, Františka Ferdinanda d'Esteho, bol v Belehrade slávnostne odhalený pamätník jeho strelcovi. Ceremonie sa zúčastnil aj vtedajší srbský prezident Tomislav Nikolić, ktorý G. Principa označil za hrdinu a symbol oslobodenia.⁵⁰ Podobné sochy môžeme nájsť napríklad aj na „mieste činu“, v Sarajeve, kde bola vztýčená presne o rok skôr. Po celom Srbsku a Republike Srbskej sú po ňom pomenované ulice a parky. Na druhej strane, vo zvyšku Európy je osoba Gavrila Principa považovaná za vraha, či dokonca teroristu. Ktorá strana má však pravdu? Americký historik Hayden White poznamenal: „Je možné povedať rôzne príbehy o minulosti, no v žiadnom prípade ich nakoniec nemôžeme konfrontovať s faktami, kritérium ich hodnotenia je buď morálne, alebo poetické.“⁵¹ V tejto súvislosti historik Jacques Le Goff apeluje na rozlíšenie objektivity a nestrannosti: „Nestrannosť je uvedomelá, zatiaľ čo objektivita je podvedomá. Historik nesmie obhajovať nejakú vec, nech už je akákoľvek, proti výpovedi existujúcich svedectiev.“⁵² Fakty však nie vždy bývajú prezentované pravdivo, môžu sa z politických zámerov zahmlievať

---

⁴⁶ PROCHÁZKOVÁ, Eva: K otázke vzťahu historického faktu a interpretácie. In: *Filosofický časopis*, 16, 1969, č. 1, s. 42-44.

⁴⁷ LE GOFF, Jacques: *Paměť a dějiny*. Praha, 2007, s. 124.

⁴⁸ SEDOVÁ, Tatiana: K predpokladom a súvislostiam faktu v sociálnom poznaní. In: *Filozofia*, 64, 2009, č. 7, s. 621.

⁴⁹ SPITZER, Alan B.: *Historical Truth and Lies about the Past*. Chapel Hill : University of North Carolina Press, 1996, s. 1.

⁵⁰ RISTIĆ, Marija: Serbia Unveils Monument to Gavrilo Princip. In: *Balkan Insight* [online], [cit. 2. január 2024]. Dostupné na internete:

<<https://balkaninsight.com/2015/06/29/serbia-reveals-monument-to-gavrilo-princip/>>.

⁵¹ SPITZER, *Historical Truth...*, s. 3.

⁵² LE GOFF, *Paměť a dějiny*, s. 122.

alebo transformovať do inej podoby, alebo, ako hovorí o historickej objektivite historik Alan B. Spitzer: „*Pravda slúži veci.*“⁵³

S odstupom času môže byť história v rukách politikov, ale aj bežných ľudí mocným nástrojom. Rôzne príbehy či mýty sa dajú prekrúcať alebo úmyselne namieriť voči konkrétnej skupine obyvateľstva, či inému štátu na vzbudenie nenávisť. Po porážkach rakúsko-uhorských armád v bitkách na Cere a na Kolubare, ktoré sa odohrali na jeseň roku 1914, zložil srbský skladateľ Stanislav Binički pieseň s názvom *Marš na Drinu*, ktorá mala glorifikovať tieto vojenské úspechy, ktorými zatlačili nepriateľa až na riekú Drinu – hranicu oboch štátov.⁵⁴ Táto pieseň rezonovala medzi ľuďmi ešte počas existencie Kráľovstva SCHS, no neskôr upadla do zabudnutia.⁵⁵ Do povedomia sa dostala až v druhej polovici 20. storočia, no pre túto prácu sú dôležité najmä deväťdesiate roky, kedy počas vojny v Bosne získala nacionalistický a šovinistický podtón.⁵⁶

Určitým „zrkadlom“ spoločnosti sú aj školské učebnice, ktoré už od útleho veku formujú ľudské povedomie. V tejto súvislosti je zaujímavé skúmať vybrané učebnice dejepisu pre siedmy ročník základných škôl v Srbsku a ôsmy ročník ZŠ na Slovensku⁵⁷ s cieľom porovnať historickú interpretáciu udalostí z obdobia 1. svetovej vojny. Tu srbská učebnica zdôrazňuje agresívnu politiku Habsburskej monarchie, ktorá je v jej slovenskom náprotivku spomenutá len minimálne, resp. jemne naznačená: „*Preto sa Habsburgovci usilovali zvýšiť svoj vplyv aspoň na Balkáne, ktorý ich okrem rozsiahleho územia lákal aj strategickou prímorskou polohou.*“⁵⁸ Skôr tu dominuje názor, že príčinou vzniku 1. svetovej vojny bol spor medzi spojeneckými blokmi Trojdohodou a Trojspolkom. Naproti tomu sa srbskí žiaci dozvedajú, že príčinou bol sporné ciele Srbska (vyriešiť národnú otázku) a Rakúsko-Uhorska (poraziť južného suseda).

⁵³ SPITZER, *Historical Truth...*, s. 8.

⁵⁴ HAMER, Petra: Patriotic Songs as a Means of Mobilization in Besieged Sarajevo, Bosnia-Herzegovina from 1992 to 1995. In: *Lied Und Populäre Kultur / Song and Popular Culture*, 63, 2018, č. 1, s. 122; DUJOVIĆ, Marijana: Рецепција композиције Марш на Дрину Станислава Биничког. In: *Mokranjac*, 16, 2014, č. 1, s. 94.

⁵⁵ DUJOVIĆ, Рецепција композиције... s. 95.

⁵⁶ HAMER, Patriotic Songs... s. 122.

⁵⁷ RAJIĆ, Suzana – LEOVAC, Danko: *Историја: Уџбеник са одабраним историјским изворима за 7. разред основне школе*. Beograd : Freska, 2023; BEDNÁROVÁ, Marcela et al.: *Dejepis pre 8. ročník základnej školy a 3. ročník gymnázia s osemročným štúdiom*. Martin : Vydavateľstvo Maticy Slovenskej, 2011; ANTIĆ, Čedomir – MILINOVIĆ, Manja: *Историја 7 - уџбеник са одабраним историјским изворима за седми разред основне школе*. Beograd : Novi Logos, 2022.

⁵⁸ BEDNÁROVÁ, *Dejepis pre 8. ročník...*, s. 72.

„Keď zomrie tyran, zomrie s nim aj jeho vláda...“

Z toho dôvodu „*Rakúsko-Uhorsko hľadalo hocijaký dôvod tiahnuť na Srbsko*“.⁵⁹ Spoločne s ich slovenskými náprotivkami sú konfrontovaní s faktom, že atentát bol len zámenkou pre vznik vojny.

V povelových rokoch nadobudla v priestore Balkánu dôležitosť historická pamäť a interpretácia histórie národa. Po sformovaní Kráľovstva SCHS žila medzi Srbmi myšlienka, že kvôli všetkým obetiam a utrpeniu je práve ich národ predurčený vládnuť v novom štáte.⁶⁰ S tým sa však nechceli zmieriť ostatné národy žijúce v Kráľovstve SCHS, čo vyvolávalo vo vnútri štátu napätie, ktoré neraz vyústilo do ozbrojeného stretu. Ku príkladu môže slúžiť macedónska otázka. Po získaní Vardarskej Macedónie Srbskom v 2. balkánskej vojne v roku 1913, začala srbská vláda s násilnou asimiláciou pôvodného obyvateľstva, ktorého veľká časť sa považovala buď za Bulharov, alebo bola stále národnostne nevyhranená.⁶¹ Tento trend pokračoval aj po vzniku Kráľovstva SCHS, kedy boli Macedónci spoločne s Bosniakmi a Čiernohorcami⁶² umelo považovaní za príslušníkov srbského etnika a táto oblasť, spoločne s Kosovom, bola označená termínom „Južné Srbsko“.⁶³ Samotní Macedónci boli pokladaní za „južných Srbov“.⁶⁴ Táto „manipulácia“ s faktami vyvolala náležitú odpoveď u macedónskeho obyvateľstva, ktoré prostredníctvom teroristickej organizácie VMRO⁶⁵ podnikali útoky voči juhoslovanským vojenským posádkam a policajným staniciam v priestore Vardarskej Macedónie.⁶⁶

Otázka národnej príslušnosti bola pre novovznikajúci štát nemalým problémom. To si uvedomila aj srbská politická elita, ktorá nepredpokladala, že by Chorváti a Slovinci prijali srbskú národnú identitu.⁶⁷ Tu opäť začína súperiť objektivita s politickou inštrumentalizáciou faktov. Spolu s novým štátom bol totižto vytvorený umelý juhoslávsky, tzv. „trojmenný“

---

⁵⁹ RAJIĆ – LEOVAC, *Историја...*, s. 176.

⁶⁰ PIRJEVEC, Jože: *Jugoslávie 1918–1992*. Praha : Argo, 2000, s. 14.

⁶¹ RYCHLÍK, Jan: *Dějiny Makedonie*. Praha : Nakladatelství Lidové Noviny, 2003, s. 135.

⁶² Čiernohorci bývajú mnohokrát označovaní za Srbov, niekedy aj sami sebou. Dokonca aj čiernohorský vladyka Petar II. Petrović Njegoš bol veľký obdivovateľ srbských hrdinov ako napr. Miloša Obilića, či Đorđe Petrovića. Veľakrát sa o Čiernej Hore vyslovoval ako o „hniezde srbskej slobody“ alebo „srbskej Čiernej Hore“. Na tieto ideály a predstavy chcel nadviazať, nasledovať odkaz prvého srbského povstania a obnoviť zašlú slávu Srbského cárstva. MIKAVICA, Dejan – VASIN, Goran – NINKOVIĆ, Nenad: *Срби у Црној Гори 1496 – 1918*. Nikšić : Institut za srpsku kulturu, 2017, s. 161.

⁶³ RYCHLÍK, *Dějiny Makedonie*, s. 149; SOTIROVIĆ, *Creation of...*, s. 68.

⁶⁴ MIĆIĆ, Srđan: Петиције мањина против југословенских власти пред Друштвом народа. In: *Токови Историје*, 28, 2020, č. 3, s. 33.

⁶⁵ Vnútorná macedónska revolučná organizácia – Внатрешна Македонска Революционерна Организација

⁶⁶ RYCHLÍK, *Dějiny Makedonie*, s. 148.

⁶⁷ RYCHLÍK, Jan – PERENČEVIĆ, Milan: *Dějiny Chorvatska*. Praha : Nakladatelství Lidové Noviny, 2020, s. 244.

národ pozostávajúci z troch kmeňov – Srbov, Chorvátov a Slovincov.⁶⁸ O národnej rovnoprávnosti týchto troch „kmeňov“ však nemôžeme hovoriť.⁶⁹ Do života Chorvátov a Slovincov zasahovala srbská propaganda, tvrdiaca, že Srbi ich vyslobodili spod nemeckého a maďarského útlaku. Toto tvrdenie však nebolo založené na pravde, keďže Chorváti pod nadvládou Habsburgov nepociťovali neslobodu, dokonca mali správu nad svojimi územiami vo vlastných rukách.⁷⁰

Udalosti, ktoré sa odohrali v prvých dvoch decéniách dvadsiateho storočia, nám demonštrujú možnosť manipulácie a zneužitia dejín pre naplnenie konkrétneho politického cieľa. Uvedené príklady poukazujú na rôznosť interpretácie jednej udalosti, resp. postavy, ktorá sa svojou dôležitosťou, ale aj obsahom, líši od štátu k štátu a od etnika k etniku. Politický aspekt má vo formovaní podoby historickej skutočnosti významnú pozíciu, keďže dokáže vysloviť požiadavku na obhájenie, resp. odsúdenie nejakého činu, zdôvodnenie nenávisťi k inému národu, či pozdvihnutie národa. Aj keď sa môže zdať, že niektoré udalosti už „zapadli prachom“, stačí ich použiť v (ne)správny okamih a ich odkaz ožije rovnakou silou, ako tomu bolo pred sto rokmi.

V závere možno skonštatovať, že negatívne udalosti z 1. svetovej vojny našli svoj ohlas aj v medzivojnovom období. Do značnej miery formovali juhoslovanské obyvateľstvo a jeho existenciu, čo potvrdzuje aj zaradenie jednotlivých udalostí, resp. kultúrnych prvkov do historickej pamäte balkánskych národov a ich výskyt v neskorších konfliktoch, ako napríklad počas občianskej vojny v Juhoslávii na konci 20. storočia. V neposlednom rade 1. svetová vojna zmenila zmýšľanie srbských politikov, ktorí uprednostnili spojenie juhoslovanských národov pred naplňaním veľkosrbských ambícií o zjednotení všetkých Srbov do jedného, materského štátu. Myšlienky existencialistov, obsiahnuté v tomto texte, vyzdvihujú slobodu a vôľu človeka obetovať za ňu aj vlastný život. Vychádzajú z Kierkegaardovho citátu, je možné dostať záver, že ako existencialista kládol slobodu a obetovanie života na piedestál ľudských hodnôt. Na druhej strane však existencialisti poukazujú na spätosť slobody a existencie, ktorú považujú za motiváciu prežiť. Túžba po živote a slobode neraz ľudí prinútila vykonať neľahké, priam nadľudské činy, čo bolo možné vidieť aj na rôznych príkladoch z tohto obdobia. Tieto činy

---

⁶⁸ SOTIROVIĆ, Vladislav B.: The 1917 Corfu declaration and its importance for the creation of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes in 1918. In: *Национални Интерес*, 10, 2014, č. 2, s. 58; ŽÁČEK, Václav – STARČEVIĆ, Veselin: *Dějiny Jugoslávie*. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1970, s. 385.

⁶⁹ ŽÁČEK – STARČEVIĆ, *Dějiny Jugoslávie*, s. 385; RYCHLÍK – PERENČEVIĆ, *Dějiny Chorvatska*, s. 246-247.

⁷⁰ RYCHLÍK – PERENČEVIĆ, *Dějiny Chorvatska*, s. 247.

„Keď zomrie tyran, zomrie s ním aj jeho vláda...

zostali uchované v pamäti ľudí dodnes a svojim odkazom pomáhajú formovať mentalitu ďalších generácií.